

## PRZEGLĄD BIBLIOGRAFICZNY

***Nieznana korespondencja arcybiskupów lwowskich Józefa Bilczewskiego z Andrzejem Szeptyckim w czasie wojny polsko-ukraińskiej 1918-1919, opracowanie, wstęp, przypisy, indeksy, wybór aneksów i fotografii Józef Wołczański, Lwów-Kraków 1997.*** Wydawnictwo bł. Jakuba Strzemię Archidiecezji Lwowskiej ob. łac., w serii Biblioteka Historyczna Archiwum Metropolii Lwowskiej obrządku łacińskiego w Krakowie, seria A: Źródła i materiały, t. 2, ss. 211+28 (fotografie).

Niniejsza publikacja źródłowa dzieli się na dwie części. W pierwszej zamieszczono 40 listów autorstwa metropolitów lwowskich obrządków łacińskiego i greckiego z okresu od 14 kwietnia 1918 r. do 23 XII 1919 r. Zasadniczy jednak zrąb publikowanej korespondencji pochodzi z okresu trwania zbrojnego konfliktu polsko-ukraińskiego, zapoczątkowanego ukraińskim atakiem 1 XI 1918 r.

Drugą część stanowi obszerny aneks (20 pozycji). Zamieszczono w nim między innymi wybrane dokumenty, do których obaj hierarchowie odwoływali się w listach, wskazując je jako podstawę swoich interwencji, ale też pisma będące skutkiem podejmowanych przez nich starań wobec różnych władz, tak cywilnych jak i wojskowych, polskich i ukraińskich. Aneks pozwala zrozumieć kontekst wymiany listów a równocześnie zweryfikować nieprawdziwość pewnych wypowiedzi metropolity Szeptyckiego.

Pracę otwiera 26 stronicowy wstęp, zawierający oprócz informacji o zasadach publikacji dokumentów, także historyczne wprowadzenie do wydarzeń będących przyczyną korespondencji, jak i okoliczności towarzyszących samej wymianie listów.

Jak wynika ze wstępu, podstawą publikacji stały się materiały zgromadzone w Archiwum Archidiecezji Lwowskiej obrządku łacińskiego w Krakowie oraz Państwowym Centralnym Archiwum we Lwowie, do którego po II wojnie trafiły resztki archiwum metropolity Szeptyckiego. Wydawca wykorzystał zarówno oryginały pism, jak też ich koncepty oraz kopie, szczególnie liczne po

stronie łacińskiej. Różnice brzmienia tekstów zostały zamieszczone w przypisach. Odzwierciedlają one proces powstawania oryginałów, co pozwala prześledzić tok rozumowania arcybiskupów i kryjące się za poprawną, dyplomatyczną korespondencją ich emocje. Przypisy zawierają ponadto informacje o występujących w listach postaciach oraz ważne komentarze do korespondencji z osobistego dziennika arcybiskupa J. Bilczewskiego. Całość publikacji dopełnia zbiór 73 fotografii zamieszczonych na końcu książki, dokumentujących miejsca, osoby i wydarzenia związane z korespondencją arcybiskupów, w tym zbrodnie ukraińskie na wojennych jeńcach polskich i ludności cywilnej. W tekście umieszczono też kilka nienumerowanych zdjęć autografów drukowanych listów.

Podsumowując trzeba stwierdzić, że niniejsze wydawnictwo źródeł, choć popularne w przeznaczeniu, o czym świadczą przyjęte zasady publikacji (zachowanie integralnego tekstu, ułatwiającego lekturę, przypisy rozbudowane pod kątem maksymalnego wyjaśnienia wątpliwości czytelnikowi stykającemu się z osobami i problemami po raz pierwszy), reprezentuje wysoki poziom warsztatowy.

Publikacja kościelnych źródeł z okresu międzywojennego wskazuje po raz kolejny, jak ważną pozycję w warsztacie historyka tego okresu mogą i powinny one stanowić. Okres powojenny z wielu powodów nie sprzyjał eksploracji archiwów kościelnych. Analiza korespondencji lwowskich hierarchów może stanowić ważny przyczynek dla badań nad dziejami nacjonalizmu ukraińskiego i miejsca cerkwi greko-katolickiej w tym złożonym procesie. Osobnym zagadnieniem, które widać z lektury omawianych listów, a które wymaga wnikliwej i beznamietnej analizy, opartej na szerszej jednak podstawie źródłowej, to stanowisko państwowotwórczych działań organizacji ukraińskich i uwikłanie w nie władzyki świętojurskiego. Omawiane wydawnictwo źródłowe może stanowić punkt wyjścia dla tych analiz.

**Archiwa. Przepisy prawne. Stan prawny na dzień 30 czerwca 1997 r.,** wybór i opracowanie J. Góral, Toruń 1997, ss. 235.

Publikacja zawiera 43 akty normatywne różnej rangi: ustawy, zarządzenia i rozporządzenia Rady Ministrów i szefów poszczególnych resortów oraz uchwały Państwowej Komisji Wyborczej. Dokumenty zostały zamieszczone w całości lub z niewielkimi skrótami.

Kryterium doboru materiału był ich związek z szeroko rozumianą działalnością archiwalną w zakresie takim, jak regulują to aktualnie obowiązujące akty normatywne naczelných organów państwa.

Publikacja składa się z trzech części. W pierwszej „Organizacja i zasady prowadzenia działalności archiwalnej. Administracja do spraw archiwów i zasobu archiwalnego”, zamieszczono 14 aktów, w tym ustawę z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

W części drugiej: „Zasady i tryb postępowania z materiałami archiwalnymi”, zamieszczono 11 aktów prawnych w tym rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z 25 lipca 1984 r. w sprawie zasad klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji oraz zasad i trybu przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych. Znajdziemy tu akty normujące także problematykę nie związaną tylko z dokumentacją aktową, jak na przykład ustawa z 7 listopada 1996 r. o obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych.

W części trzeciej „Resortowe akty normatywne dotyczące szczególnego rodzaju dokumentacji i materiałów archiwalnych” odnajdujemy 18 pozycji. Są tutaj: rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 5 maja 1989 w sprawie okresów przechowywania i warunków niszczenia akt spraw sądowych lub przekazywania ich archiwom państwowym oraz rozporządzenia o księgach wieczystych i aktach stanu cywilnego.

Przy każdym akcie podano miejsce urzędowej publikacji. Zbiór zawiera także trzy akty normatywne nie publikowane. Wydawca zaopatrzył poszczególne akty prawne w komentarze w przypisach. W sumie dają one obraz stanu prawnego organizacji problematyki archiwalnej na poziomie ustaw. W zakresie aktów niższej rangi dają wyobrażenie o zakresie spraw związanych z różnego rodzaju przepisami państwowymi.

Wstęp wydawcy ma charakter historyczny. Przypomina najważniejsze akty prawne wytyczające drogi rozwoju polskiej archiwistyki i służb archiwalnych od dekretu Naczelnika Państwa z 7 lutego 1919 r. poczynając.

Publikacja ma charakter praktyczny dla osób na bieżąco obcujących z zagadnieniami funkcjonowania archiwów i archiwistyką. Nie dotyczy to wyłącznie służb państwowych ale i niepaństwowych, w tym też kościelnych, zwłaszcza, że fundamentalna do dziś dla całokształtu spraw archiwalnych, otwierająca publikację, ustawa z 14 lipca 1983 r., choć kontrowersyjna, reguluje przecież także ważne aspekty funkcjonowania archiwów niepaństwowych w tym kościelnych.

oprac. ks. Grzegorz Bujak

Stanisław Librowski, ks., *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku. Dokumenty samoistne. Lata 1856-1974. Uzupełnienie z lat 1467-1799. Kopie zwykłe z lat 1236-1878*, t. 6, Włocławek 1997, ss. 256.

Zawiera on: I. Informacje wydobyte z inwentarza, 1. Dokumenty inserowane lub dodane w dyplomach zasadniczych, 2. Notariusze publiczni związani z dokumentami, II. Inwentarz dokumentów, który obejmuje dokumenty od numeru 2907 do 3374.

Roman Nir, ks., *Katalog Kolekcji dr Edwarda i Lody Różańskich w Orchard Lake*, t. 1, Orchard Lake, Michigan 1997, ss. 727.

Kolekcja dra Różańskiego w Orchard Lake zawiera materiały do dziejów polskiej emigracji do Stanów Zjednoczonych z XIX i XX w. Obejmuje materiały polonijnych organizacji, historii Polaków w Argentynie, Brazylii, Francji, Wielkiej Brytanii, materiały prawie wszystkich polonijnych organizacji w Chicago, polskich szkół, polskich klubów kulturalnych, korespondencję z wieloma działaczami polonijnymi oraz zdjęcia z uroczystości patriotycznych Polonii. Kolekcja zawiera także historię polonijnych organizacji charytatywnych, szpitali, parafii polonijnych oraz genealogię rodziny Różańskich. *Katalog* został zaopatrzony w indeks osobowy oraz nazw geograficznych i etnicznych, jest on cennym źródłem informacji dla archiwistów i historyków.

*Nauczanie w dawnych wiekach. Edukacja w średniowieczu i u progu ery nowożytnej. Polska na tle Europy*, red. W. Iwańczak i K. Bracha, Kielce 1997, ss. 320.

Ukazały się materiały z konferencji zorganizowanej przez Instytut Historii WSP w Kielcach, Mąchocice-Ameliówka 18-20 maja 1995 roku<sup>1</sup>.

Problematyka nauczania w średniowieczu i u progu ery nowożytnej została podzielona na cztery działy tematyczne:

I. Organizacja i struktura szkolnictwa, w którym zamieszczono następujące artykuły: 1) E. Wiśniowski, *Uwagi na temat sieci szkół parafialnych w Polsce na przełomie XV/XVI wieku*; 2) J. Wiesiołowski, *Szkoły wielkopolskie i ich absolwenci w końcu średniowiecza*; 3) J. Ryś, *Szkoły kolegiackie w nauczaniu kościelnym w Małopolsce w okresie średniowiecza*; 4) A. Fijałkowski, *Szkolnictwo parafialne na Mazowszu*; 5) M. Derwich, *Szkoły w dobrach i parafiach Opactwa Łysogórskiego*; 6) W. Urban, *Szkolnictwo małopolskie od XVI do XVIII wieku*; 7) J. Krukowski, *Nauczyciele krakowskich szkół parafialnych w XVII wieku*; 8) R. Pelczar, *Bursy muzyków w strukturze szkolnictwa zakonnego na Rusi Czerwonej w XVII i XVIII wieku*.

II. Nauczanie ludu (wieś i miasto), które objęło następujące wystąpienia: 1) S. Bylina, *Katecheza ludności wiejskiej w Polsce późnego średniowiecza*; 2) K. Bracha, *Pierwsze przykazanie w katechezie późnośredniowiecznej w świetle komentarzy do Dekalogu*; 3) B. Wojciechowska, *Treści edukacyjne jasełek na ziemiach polskich w XV i pierwszej połowie XVI w.*; 4) W. Batóg, *Wędrownie kaznodziejstwo w „Opowieściach kanterberyjskich” Geoffreya*

---

<sup>1</sup> Patrz, R. Skrzyniarz, *Nauczanie w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej*, ABMK, 64 (1995) s. 641-642.

Chaucera; 5) H. Pátková, *Bractwa a szkoły w późnośredniowiecznych Czechach na przykładzie sytuacji w jednym z czeskich miast królewskich*.

III. Model i narzędzia edukacji, to referaty: 1) E. Potkowski, *In scola scriptura. Szkoła jako miejsce działalności pisarskiej w średniowiecznej Polsce*; 2) W. Iwańczak, *Wychowanie rycerskie w średniowiecznych Czechach*; 3) M. Wilska, *Edukacja dworska – sposoby i instrumenty nauczania na dworze jagiellońskim*; 4) B. Janowska, *Wychowanie dziewcząt w średniowiecznej Polsce*; 5) A. Karłowska-Kamzowa, *Ilustracje traktatu Jakuba de Cessolis: „Księga figur szachowych” jako narzędzie nauczania od połowy XIV do początku XVI wieku*; 6) R. Kiersnowski, *Funkcje dydaktyczne monet średniowiecznych*; 7) H. Gmiterek, *Model wychowania i edukacji kandydatów na duchownych w polskim środowisku Jednoty braci czeskich*.

IV. W kręgu uniwersytetu, przedstawiono następujące zagadnienia: 1) P. Radzikowski, *U źródeł współczesnego uniwersytetu. Pierwszy humanista hiszpański król Alfons X i jego ustawodawstwo szkolne*; 2) J. Krzyżaniakowa, *W kręgu kultury uniwersyteckiej – problemy i propozycje badań*; 3) M. Chachaj, *Wykształcenie wyższe a kariera w szesnastowiecznej Rzeczypospolitej*; 4) L. Mokrzecki, *Luterańskie gimnazja akademickie w strukturze oświaty okresu staropolskiego*.

Pozycja ta prezentuje dotychczasowy stan badań o nauczaniu w średniowieczu i czasach wczesnonowożytnych. Na końcu zawiera indeks osób i nazw geograficznych.

***Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku***, red. M. Pater, Katowice 1996, ss. 488.

*Słownik* jest dziełem kilkudziesięciu autorów, którzy przy opracowywaniu życiorysów niemal zawsze sięgali do źródeł. W rezultacie przeprowadzonej kwerendy, w *Słowniku* znalazły się nazwiska mało znane lub w ogóle nieznane. Dlatego też przyczynia się on do poszerzenia wiedzy o roli duchownych śląskich w Kościele zarówno na Śląsku, jak w Polsce, w Niemczech oraz w Kościele powszechnym.

Jest on cennym źródłem informacji nie tylko dla historyków, ale także dla wszystkich tych, którzy z różnych względów interesują się losami Śląska ostatnich dwóch wieków.

***Archiwa polskie wobec wyzwań XXI wieku. Pamiętnik III Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich. Toruń 2-4 września 1997***, red. D. Nałęcz, t. 1, Radom 1997, ss. 333.

Jest to zbiór artykułów wygłoszonych na III Zjeździe Archiwistów Polskich w Toruniu, i obejmuje następujące wystąpienia: 1) D. Nałęcz, *Archiwa*

w polityce państwa; 2) T. Wujek, *Stowarzyszenie Archiwistów Polskich – jego rola i miejsce w funkcjonowaniu archiwistyki polskiej*; 3) A. Tomczak, *Archiwistyka i zawód archiwisty. Kilka refleksji*; 4) B. Ryszewski, *Aktualne problemy archiwistyki polskiej*; 5) E. Kołodziej, *Archiwalia w zbiorach polskich ośrodków emigracyjnych*; 6) W. Stępiak, *Archiwalia polskie w zbiorach państw obcych*; 7) B. Woszczyński, *Losy archiwaliów polskich na byłych ziemiach wschodnich RP*; 8) S. Kłys, *Rola samokształcenia w doskonaleniu zawodowym archiwisty*; 9) H. Robótka, *Kształcenie archiwistów na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu*; 10) Z. Pustuła, *Stan i potrzeby archiwów zakładowych*; 11) H. Robótka, *Model funkcjonalny współczesnego archiwum zakładowego*; 12) E. Borodij, *Kryteria wartościowania współczesnej dokumentacji aktowej – stan obecny i potrzeby*; 13) W. Wysocki, *Kryteria wartościowania dokumentacji technicznej – stan i potrzeby*; 14) K. Schmidt, *Archiwa programowe Telewizji Polskiej – początek nowoczesnej biblioteki XXI wieku*; 15) S. Głos, *Archiwa zakładowe PKP – stan i potrzeby*; 16) D. Greń, *Archiwa zakładowe rolnictwa – stan i perspektywy*; 17) S. Nawrocki, *Problem wykorzystania techniki komputerowej w archiwach zagranicznych ze szczególnym uwzględnieniem postępowania z nowoczesnymi nośnikami informacji*; 18) H. Wajs, *Problemy archiwalne z dokumentami elektronicznymi na przykładzie doświadczeń Australii, Ameryki Północnej i Europy*; 19) W. Nowosad, *Dokumentacja komputerowa w strukturze zasobu archiwalnego*; 20) W. Chorążyczewski, *Polski standard opisu archiwaliów FOPAR na tle standardów obcych*; 21) A. Laszuk, *Bazy danych w archiwach państwowych*; 22) A. Jabłoński, H. Krystek, *Rola systemu AZAK w kształtowaniu narastającego zasobu archiwalnego*; 23) J. Dziadowiec, W. Garbacz, *ARDOK – system informatyczny dla archiwum zakładowego*; 24) H. Dudała, J. Dziwoki, *Wykorzystanie relacyjnej bazy Access 2.0 w pracowni udostępniania zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach*; 25) H. Krajewska, *Archiwa placówek naukowych w świetle badań ankietowych*; 26) P. Wojciechowski, *Opieka nad zabytkami piśmiennictwa i archiwaliami u progu XXI wieku*; 27) T. Tryfon, *Rola i perspektywy rozwoju Centralnego Laboratorium Konserwacji Archiwaliów*; 28) A. B. Strzelczyk, *Problemy masowego zakwaszania dokumentów w magazynach*; 29) E. Jabłońska, *Dokumenty pergaminowe z pieczęciami woskowymi w praktyce konserwatorskiej*; 30) K. Lutyński, *Zabezpieczenie zbiorów archiwalnych przed destrukcją w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu*; 31) H. Nowicka, *Konserwacja archiwaliów w Muzeum Narodowym Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie*.

Jest to bogaty materiał zaprezentowany przez specjalistów w dziedzinie archiwistyki konwencjonalnej, jak również nowego wyzwania wobec archiwów, jakie stawia im komputeryzacja.

Istnieje szansa, że ukaże się drugi tom zawierający pozostałe referaty.

***Archiwum Państwowe w Lublinie i jego oddziały w Chełmie, Kraśniku i Radzynie Podlaskim, Przewodnik po zasobie archiwalnym***, red. F. Cieślak, M. Trojanowska, Lublin 1997, ss. 735.

Przewodnik składa się z: Przedmowy, Wstępu, Spisu ilustracji, Spisu map oraz Wykazu ważniejszych skrótów.

Dział I. Akta miasta Lublina i innych miast (Akta miasta Lublina, przedsiębiorstw miejskich, innych miast); Dział II. Akta cechów, organizacji i związków rzemieślniczych; Dział III. Księgi sądów i urzędów stanowych (Archiwa ziemskie i grodzkie; Księgi sądów ziemskich, grodzkich, innych sądów szlacheckich sądów w Ordynacji Zamojskiej, księgi i akta sądów dominialnych, księgi komisji cywilno-wojskowych); Dział IV. Akta instytucji wyznaniowych (diecezjalnych, parafii, kościołów, klasztorów i bractw); Dział V. Akta urzędów stanu cywilnego (wyznania rzymskokatolickiego, greckokatolickiego, prawosławnego, mojżeszowego i innych wyznań); Dział VI. Akta urzędów administracji ogólnej i samorządu (okres zaboru austriackiego, Księstwa Warszawskiego, zaboru rosyjskiego. Akta urzędów administracji centralnej, wojewódzkiej i gubernianej polskiej, gubernianej rosyjskiej, powiatowej. Okres okupacji austriackiej 1915-1918, II Rzeczypospolitej; akta Urzędu Wojewódzkiego Lubelskiego. Okres okupacji hitlerowskiej. Akta gmin XIX-XX wieku); Dział VII. Akta urzędów administracji specjalnej (Okres zaboru rosyjskiego; akta urzędów szlacheckich, naczelników wojennych, gubernialnych komisji statystycznych (spisowych), komisji do spraw wyborów do Dumy Państwowej, gubernialnych urzędów do spraw stowarzyszeń. Okres II Rzeczypospolitej; okupacji hitlerowskiej); Dział VIII. Akta urzędów wojskowych, żandarmerii, policji, organizacji konspiracyjnych z okresu II wojny światowej (Okres zaboru rosyjskiego; akta urzędów do spraw powinności wojskowej, zarządu żandarmerii, naczelników straży ziemskiej. Okres II Rzeczypospolitej; akta komend policji państwowej, urzędów policji politycznej. Okres okupacji hitlerowskiej; akta organizacji konspiracyjnych z okresu II wojny światowej); Dział IX. Akta instytucji wymiaru sprawiedliwości (akta sądów i prokuratury okresu zaborów, sądów, prokuratury i więzienia z okresu II Rzeczypospolitej, sądów i więzienia z okresu okupacji hitlerowskiej, hipoteczne i notarialne, kancelarii adwokackich); Dział X. Akta urzędów skarbowych, podatkowych, celnych, kontroli (Okres zaboru rosyjskiego; akta urzędów skarbowych, urzędów podatkowych urzędów kontroli. Akta urzędów skarbowych okresu II Rzeczypospolitej. Akta urzędów skarbowych i celnych okresu okupacji hitlerowskiej); Dział XI. Akta banków, instytucji kredytowych i ubezpieczeniowych (akta banków, towarzystw kredytowych, gubernialnych komitetów kredytowych, kas pożyczkowych i oszczędnościowych, instytucji ubezpieczeniowych); Dział XII. Akta urzędów administracji rolnej i leśnej (Okres zaboru rosyjskiego; akta komisji, gubernialnych urzędów i komisarzy do spraw

włościańskich, zbiór tabel likwidacyjnych, akta komitetów ochrony lasów. Okres II Rzeczypospolitej; akta delegatów centralnych władz rolnych, okręgowych i powiatowych urzędów ziemskich, urzędów rozjemczych, nadleśnictw państwowych); Dział XIII. Akta urzędów administracji i instytucji gospodarczych, zakładów przemysłowych i przedsiębiorstw (akta urzędów administracji gospodarczej, instytucji gospodarczych, zakładów przemysłu spożywczego, zakładów przemysłu maszynowego, innych zakładów produkcyjnych i handlowych, księgarni, urzędów pocztowo-telegraficznych); Dział XIV. Akta związków spółdzielczych i spółdzielni (akta związków spółdzielczych, spółdzielni mleczarskich, spółdzielni spożywców i rolniczo-handlowych, spółdzielni spożywców i spółdzielni pracy, spółdzielni ogrodniczych i pszczelarskich, innych spółdzielni, księgarni spółdzielczych); Dział XV. Archiwa podworskie i akta majątkowe; Dział XVI. Akta administracji szkolnej i szkół (akta administracji szkolnej, szkół); Dział XVII. Akta instytucji opiekuńczych i szpitali (akta rosyjskich instytucji opiekuńczych, polskich instytucji opieki społecznej i szpitali, Ukraińskiego Stowarzyszenia Dobroczynności, instytucji opiekuńczych okresu okupacji hitlerowskiej); Dział XVIII. Akta związków i organizacji społecznych, politycznych, kombatanckich, oświatowych, zawodowych; Dział XIX. Spuścizny, zbiory (zbiory dokumentów, spuścizny i zbiory osobiste i rodzinne, zbiory afiszów, druków ulotnych, fotografii, materiałów kartograficznych, akt instytucji). Bibliografia oraz Indeks osobowy, geograficzny, nazw urzędów, instytucji oraz zespołów archiwalnych.

*Przewodnik* jest nieocenionym źródłem informacji o zasobie archiwalnym AP w Lublinie i jego oddziałach.

Roman Dzwonkowski ks., *Kościół katolicki w ZSSR 1917-1939. Zarys historii*, Lublin 1997, ss. 477.

Praca składa się z: Przedmowy ks. prof. Z. Zielńskiego, Wykazu ważniejszych skrótów, nazw i terminów, Bibliografii, Wstępu i jedenastu rozdziałów. 1) Kościół katolicki w ZSSR (1917-1926); 2) Sowieckie państwo wyznaniowe; 3) Organizacja i taktyka walki z religią; 4) Próby obrony i trwania; 5) Zarzuty polityczne jako instrument likwidacji Kościoła; 6) Losy duchowieństwa katolickiego; 7) Losy kościołów; 8) Stolica Apostolska a Kościół katolicki w ZSSR; 9) Władze II Rzeczypospolitej a Kościół katolicki w ZSSR; 10) Kościół w Polsce wobec losów Kościoła katolickiego w ZSSR; 11) Rola ambasady francuskiej w Moskwie. Dalszą część pracy obejmują: Zakończenie, 21 Aneksów, Streszczenia w językach: rosyjskim, włoskim i angielskim, Indeks osób, nazw geograficznych i administracyjnych, Spis fotokopii i reprodukcji dokumentów.

W dotychczasowej historiografii *Kościół katolicki* jest pierwszą próbą zarysowującą dramatyczne losy Kościoła katolickiego w ZSSR w latach 1917-

1939. Autor przy opracowaniu niniejszej publikacji korzystał z archiwów polskich (kościelnych i państwowych), francuskich, rosyjskich, ukraińskich i innych. Najobszerniejszy rozdział został poświęcony losom duchowieństwa katolickiego.

Praca ukazuje ideologiczne tło walki z religią, organizację i taktykę walki z Kościołem katolickim, próby obrony życia religijnego podejmowane przez duchowieństwo i wiernych, wieloletnie, bezowocne usiłowania Stolicy Apostolskiej w celu znalezienia *modus vivendi* dla Kościoła w ZSSR, a także podobne działania władz II Rzeczypospolitej i innych państw.

oprac. Ryszard Skrzyniarz